

3. O hodnověrnosti kanonického Písma, vnuknutého božským Duchem.

Tento mluvil nejdříve skrze proroky, potom osobně, později prostřednictvím apoštolů, nakolik uznal za dostatečné, a složil také Písmo, zvané kanonickým, nanejvýše věrohodné, jemuž věříme v těch věcech, jejichž neznalost škodí a kterých vlastní silou poznati nejsme schopni. Neboť mohou-li býti, jak svědčí naše zkušenost, seznány věci, které nejsou vzdáleny našich smyslů, ať už vnitřních nebo také vnějších (proto se jim také říká „přítomné“, protože jsou podle našeho pojetí při našich smyslech, jako na př. při očích to, co je na očích): pak jistě pro věci, které jsou našim smyslům vzdáleny, nemohouce jich vlastním názorem seznati, hledáme svědky jiné a věříme těm, jejichž smyslům, jak věříme, nejsou nebo nebyly vzdáleny. Tedy stran viditelných věcí, které jsme neviděli, věříme těm, kteří je viděli, a zrovna tak stran ostatních, vztahujících se vždycky k příslušnému tělesnému smyslu; a podobně o věcech, vnímaných duchem a myslí (protože i smysl má správné jméno, a také myšlenka byla podle toho pojmenována), t. j. o věcech neviditelných, vzdálených našemu vnitřnímu vnímání, sluší se nám věřit těm, kteří je seznali, umístění v onom nehmotném světle, nebo na ně zírají, jak v něm trvají.

4. O stvoření světa, které se nestalo ani mimo čas, ani nebylo ustanoveno novým úradkem Božím, jako by Bůh chtěl něco, co předtím nechtěl.

Ze všeho viditelného největší je svět, ze všeho neviditelného je největší Bůh. Ale že svět jest, to vidíme; že jest Bůh, věříme. Že však svět byl stvořen Bohem, to nevěříme nikomu bezpečněji než právě Bohu. Kde jsme ho slyšeli? Prozatím nikde lépe nežli ve svatých Písmech, kde pravil jeho prorok: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi“? (Gen. 1,1). Byl snad tento prorok při tom, když Bůh stvořil nebe a zemi? Nebyl; ale byla při tom Boží moudrost, skrze kterou bylo všechno stvořeno a která, přenášejíc se také do svatých duší, činí z nich Boží přátele a proroky a vypráví jim v nitru, beze slov svoje skutky. Mluví k nim také Boží andělé, kteří vždycky vidí tvář Otcovu (Mat. 18,10) a zvěstují jeho vůli, komu se sluší. Jedním z nich byl tento prorok, který řekl a napsal: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“ A abychom skrze něho Bohu uvěřili, k tomu jest on svědkem tak výborným, že dokonce v témže Božím duchu, jenž mu tyto věci zjevil a dal poznati, předpověděl takovou dobu předtím i naši budoucí víru.

Ale proč se zlíbilo Věčnému Bohu stvořiti tehdy nebe a zemi, kterých by předtím byl nestvořil?

Z těch, kdo takto mluví, jedni chtějí svět vylíčiti jako věčný, bez jakéhokoliv začátku, a proto také Bohem nestvořený; ti jsou příliš odvráceni od pravdy a churavěji smrtelnou nemocí bezbožnosti. Neboť nemluví ani o výpovědích proroků, už sám svět svou vysoce uspořádanou proměnlivostí a pohyblivostí i překrásným vzhledem všeho viditelného jaksi sám mlčky křičí, že byl stvořen Bohem, nevýslovně a neviditelně velikým i nevýslovně a neviditelně krásným a že jinak stvořen býti nemohl.

Druzí sice uznávají, že byl stvořen Bohem; přesto si představují, že nemá počátku času, nýbrž počátek stvoření, takže by jakýmsi těžko pochopitelným způsobem byl povždy stvořen. Ti sice tvrdí něco, čím ve svých vlastních očích Boha obhajují před podezřením z nahodilého rozmaru, aby se nemyslílo, že ho z ničeho nic napadlo, nač před tím nepripadl, totiž stvořiti svět, a že v něm došlo k novému rozhodnutí, zatímco není proměnlivý vůbec v ničem; ale nevím, jak by jim tenhle výklad mohl obstát při ostatních věcech, především v otázce duše: vždyť prohlásili ji za souvěčnou s Bohem, nebudou s to nijak vysvětliti, odkud se u ní vzalo to nebývalé neštěstí, které jí nikdy předtím po celou věčnost nepostihlo. Řeknou-li totiž, že se u ní neštěstí a blaženost vždycky střídaly, musí nezbytně říci, že se také vždycky budou střídat; z toho jim bude plynouti i ten protimluv, že ani tehdy, kdy se zve blaženou, jistě blaženou není, vidí-li předem svoji budoucí bídu a hanbu; pakli jí však předem nevidí, a nemyslí, že bude ubohou a ohavnou, nýbrž vždycky blaženou, byla by blaženou na základě falešného domnění; ale to je to nejhoupější, co lze říci.

Pakli se domnívají, že sice po nekonečné minulé věky se střídala u duše blaženost s bídou, ale nyní již nadále, jakmile byla osvobozena, se do bídy nevrátí, jsou nicméně usvědčeni, že nebyla nikdy skutečně blaženou, ale teprve napotom jí začíná býti jakousi nebývalou a neklamnou blažeností; a tím doznají, že se s ní děje cosi nového, a to velikého a znamenitého, co se jí nikdy v minulé věčnosti nestalo. A popřou-li, že příčina té novosti byla ve věčném úradku Boha, popřou zároveň, že on jest původcem její blaženosti – což je strašlivě bezbožné; pakli řeknou, že i on si novým úradkem usmyslil, aby napříště byla duše na věky blažena, jak potom dokáží, že nepodléhá té proměnlivosti, která se jim také nelíbí? Pakli uznají, že jsouc od času stvořena, ale nadále nikdy už nemajíc zahynouti, má – podobně jako číslo – počátek, ale nemá konce, a že proto, okusivši jednou běd, bude-li jich zproštěna, nebude potom už nikdy

nešťastna – pak jistě nebudou pochybovat, že se to děje za trvání neproměnnosti Božího úradku. Tak ať tedy věří, že i svět mohl vzniknouti v čase, a že přesto Bůh při jeho stvoření proto ještě nezměnil svůj věčný úrdek a rozhodnutí!

5. Že se nemá uvažovat o nekonečných časových rozměrech před světem, zrovna jako ani o nekonečných rozměrech místních mimo svět, jelikož právě jako před ním žádných časů nebylo, tak ani mimo něj není žádných míst.

Dále: u těch, kteří s námi uznávají za stvořitele světa Boha a přece se táží, co pravíme o čase světa, musíme si všimnouti, co sami praví o místě světa. Neboť otázka, proč byl stvořen raději tehdy a ne dříve, se klade zrovna tak, jako lze klásti otázku, proč právě zde, kde jest, a ne jinde. Jestliže si totiž představují před světem nekonečné rozměry časové, ve kterých po jejich zdání Bůh nemohl od činnosti odpočívat: nechť si podobně představí mimo svět nekonečné rozměry prostorové; a řekne-li kdo, že v nich nemohl Všemohoucí zahálet, bude toho důsledkem, že budou nuceni vysníti si nesčíslné světy spolu s Epikurem (pouze s tím rozdílem, že on tvrdí, že ony vznikají i rozpadají se díky nahodilým pohybům atomů, kdežto tito řeknou, že vznikly působením Božím) – nebudou-li chtít, aby v nekonečné nezměrnosti prostorů, rozkládajících se mimo svět koldokola, zahálel – a že tytéž světy, jak soudí také o něm, nemohou se žádnou věcí rozpadnouti! Jednáme totiž s těmi, kteří souhlasně s námi pokládají Boha jednak za nehmotného, jednak za tvůrce všech podstat, které s ním nejsou totožné; připouštějí jiné k této náboženské rozpravě je však značně nedůstojné, hlavně proto, že u vyznavačů mnohobožství překonali tito svou slovností i autoritou ostatní filosofy, a to jen proto, že se pravdě přiblížili více než ostatní, sice na velikou vzdálenost, ale přece. Či snad o Boží podstatě, kterou ani neuzavírají ani neomezují ani neroztahují v prostor a o níž naopak vyznávají – jak se sluší soudit o Bohu – že je svou nehmotnou přítomností všude celá – řeknou, že je vzdálena tak ohromných prostorových rozměrů mimo svět a že je vyplněna jen jediným prostorem, u srovnání s její nekonečností tak nepatrným, ve kterém je svět? Nemyslím, že šli ve svém prázdném mluvení tak daleko.

Když tedy říkají, že byl stvořen jediný svět, sice o nesmírné hmotné masě, ale přece omezený a ohraničený svým místem, a to působením Boha: pak to, co praví o nekonečných prostorách mimo svět, proč totiž v nich

Bůh od činnosti odpočívá, totéž ať si řeknou o nekonečných dobách před světem, proč že v nich Bůh nebyl činným! A tak na jedné straně se nepodobá, že by Bůh spíše náhodou nežli z božského důvodu umístil svět na tom místě, na němž jest, a ne na jiném, když toto mohlo být vyvoleno bez jakékoli přednosti, any ze všech stran se rozkládají prostory stejně nekonečné – ačkoli žádný lidský rozum nemůže pochopit ten božský důvod, pro který se tak stalo; a na druhé straně se nepodobá myslet si, že u Boha nastalo cosi nahodilého, proč stvořil svět raději v oné době nežli v předchozí, když předcházející doby plynuly stejně v nekonečném rozměru nazpět a nebylo žádného rozdílu, na jehož základě by se ve volbě dala přednost jedné době před druhou. Pakli říkají, že lidské myšlenky, ve kterých si představujeme nekonečné prostory, jsou prázdné, jelikož mimo svět žádného prostoru není, odpovídáme jim takto: že si lidé naprázdno představují minulé doby Boží nečinnosti, protože před světem není žádného času.

6. Že stvoření světa i času má jediný počátek a že jedno nepředchází druhé.

Rozlišuje-li se totiž správně věčnost a čas, protože času není bez nějaké pohyblivé proměnlivosti, kdežto ve věčnosti žádné změny není: pak vidí každý, že by bývalo nebylo časů, kdyby nevzniklo stvoření, které by nějakým pohybem něco změnilo; a když v tom pohybu a změně ustávají i nastávají neustále jiné a jiné věci, jež zároveň býti nemohou, že mají za následek v kratších či delších dobových intervalech čas. Když tedy Bůh, v jehož věčnosti není vůbec žádné změny, je tvůrcem a pořadatelem všeho, nechápu, jak o něm lze říci, že stvořil svět po rozloze časů – leda bychom řekli, že už před světem bylo nějaké stvoření, jehož pohyby způsobily běh časů.

Dále: jestliže svatá a nanejvýš pravdomluvná Písma dí, že na počátku stvořil Bůh nebe a zemi, takže zřejmě před tím nestvořil nic (neboť kdyby byl co stvořil přede vším ostatním stvořením, stálo by tam spíše, že to stvořil na počátku), nebyl bezpochyby svět stvořen v čase, nýbrž s časem. Neboť co vzniká v čase, jednak vzniká po nějakém čase a jednak před nějakým časem, po tom, který je minulý, a před tím, který je budoucí; ale žádného minulého býti nemohlo, ježto nebylo žádného stvoření, jehož proměnlivými pohyby by se uskutečňoval. Leč svět byl stvořen s časem, jestliže při jeho stvoření vznikl proměnlivý pohyb – jak tomu zřejmě jest i s tou řadou prvních šesti nebo sedmi dnů, při kterých se děje zmínka

o ráno i večer, až bylo všecko, co v těchto dnech Bůh stvořil, šestého dne dokončeno a sedmého dne ve velikém tajemství zaznamenáno Boží odpočínutí. Jakého druhu ty dny jsou, to je pro nás velice nesnadné nebo i nemožné si představit, natož vyjádřit.

7. Jaké byly první dny, které prý měly večer i ráno ještě dříve, než bylo stvořeno slunce.

Vidíme ovšem, že naše obvyklé dny mají večer jenom v důsledku západu slunce, a ráno jenom díky východu slunce; leč z oněch dnů tři prvé uplynuly bez slunce, které prý bylo stvořeno čtvrtého dne. Vypravuje se totiž, že nejdříve bylo Božím slovem stvořeno světlo, že je Bůh oddělil od tmy a že to světlo nazval dnem, tmu pak nocí; ale jaké to světlo bylo a který pohyb svým střídáním vytvořil večer i ráno, a jaké: to je odlehle našim smyslům a nejsme schopni to pochopit tak, jak to jest – ale musíme tomu bez okolků věřit.

Budťo je to nějaké světlo hmotné, ať už v horních vrstvách světa, daleko od našich zraků, ať už tam, odkud později bylo zažehnuto slunce; nebo byla slovem „světlo“ naznačena svatá obec svatých andělů a blažených duchů, o níž praví apoštol: „Jerusalem, který jest nahoře, naše věčná matka na nebesích“ (Gal. 4, 26); praví i jinde: „Neboť vy všichni jste synové světla a synové dne; nenáležíme noci, ani tmě“ (Thes. 5, 5); ačli dovedeme alespoň poněkud případně pochopit i večer a ráno tohoto dne. Neboť vědění tvora u srovnání s věděním Tvůrce se jaksi svečeřívá, a zase svítá a nastává ráno, když i ono se obrací v chvále a milování Tvůrce; ani se neschyluje k noci, jakmile Tvůrce není láskou tvora opouštěn. Konečně Písmo, ačkoliv ony dny po řadě rozčítalo, nikde nevložilo slovo „noc“. Nepraví totiž nikde: „Nastala noc“, nýbrž: „Nastal večer a nastalo jitro, den první.“ Podobně den druhý, a další. Poznání tvorovo je arci samo v sobě, abych tak řekl, vybledlejší, než když se poznává v Boží moudrosti jakoby v tom umění, jímž byl stvořen. Proto lze říci případněji „večer“ nežli „noc“; ta však, jak jsem řekl, jakmile se odnáší k chvále a milování Stvořitele, vyústuje v ráno. A když to činí při poznání sama sebe, je to den první; když při poznání oblohy, jež odděluje vody dolní od horních, byla nazvána nebem, je to den druhý; když to činí při poznání země i moře a všeho rostoucího, co kořeny tkví v zemi, je to den třetí; když to činí při poznání většího i menšího svítidla a všech hvězd, je to den čtvrtý; když to činí při poznání všech vodních živočichů, plovou-

cích i létajících, je to den pátý; když to činí při poznání všech živočichů pozemských i samého člověka, je to den šestý.

8. Který a jaký si máme myslit Boží odpočinek, ve kterém si po pracích šesti dnů sedmého dne odpočinul.

Když však sedmého dne Bůh ode všech svých prací odpočine a posvěť jej, naprosto tomu nesmíme rozumět tak dětinsky, jako by se byl Bůh prací namáhal – vždyť jen „řekl a stvořeno bylo“ (Ž. 148,5), slovem pomyslným a věčným, ne zvukovým a časným. Ale odpočinek Boží znamená odpočínutí těch, kteří spočívají v Bohu, zrovna jako radost domu značí radost těch, kteří se v domě radují, i když je nerozradovává dům, ale nějaká věc jiná. Což teprve, jestliže tentýž dům svou krásou dělá bydlícím radost, tak že je nazván radostným nejenom tím slovním obratem, kterým označujeme skrze obsahující obsažené (jako na př. „divadlo tleská, pastviny bučí“, zatím co v divadle tleskají lidé a na pastvinách bučí skot), ale také tím, jenž skrze působícího označuje způsobené – jako když nazýváme radostným dopis, naznačující tak radost těch, kteří se radují při jeho čtení. Když tedy prorocká autorita vypravuje, že Bůh odpočinul, je tím označeno odpočínutí těch, kteří v něm odpočívají a kterým sám je zdrojem odpočinku; a také lidem, ke kterým mluví a pro které jistě bylo sepsáno, slibuje prorocství, že i oni po dobrých skutcích, které v nich a skrze ně koná Bůh, budou v něm mít věčné odpočínutí, jestliže se k němu prve v tomto životě skrze víru jaksi přiblíží.

To bylo totiž předobrazeno i sobotním odpočinkem podle přikázání zákona ve starém Božím lidu; o tom mám za vhodné důkladněji promluvit na svém místě.

9. Jak máme podle božských svědectví pohlížeti na stvoření andělů.

Protože jsem si předsevzal vykládati o vzniku svaté obce a usoudil jsem, že dříve musím promluvit o svatých andělech, kteří tvoří velikou část této obce a to tím blaženější, že nikdy nebyla v cizině: budu nyní hledět s Boží pomocí vyložit, nakoľik uznám za dostatečné, která božská svědectví o nich máme.

Tam, kde svatá Písma mluví o stvoření světa, nepraví se jasně, zdali aneb v jakém pořádku byli stvořeni andělé; ale jestliže nebyli opomenuti, jsou označeni buďto jménem „nebe“ ve větě: „Na počátku stvořil Bůh